

SAVAŞ YILLARINDA ÇIKAN BİR DERGİ
EDEBİYÂT-I UMÛMİYYE MECMUASI (1916-1919)

Alim YILDIZ*

A MAGAZINE PUBLISHED DURING WAR; "EDEBİYAT-I
UMÛMİYYE MECMUASI (1916-1919)"

Abstract: Journal of Edebiyât-ı Umûmiyye is a weekly journal published during I. World War years. It was edited by Celal Nuri İleri and it's total issue is 110 number. It was published between 4 November and 3 March 1919. Well-known writers, poets and historians of that time contributed to journal such as Faik Ali Ozansoy, Faruk Nafiz Çamlıbel, Süleyman Nazif, Mehmet Zeki Pakalın etc. Various thought ternds have expressed their views in the journal on different subjects.

Anahtar Kelimeler: Edebiyat, Dergi, I. Dünya Savaşı, Celal Nuri

Dergi ve gazetelerin, milletlerin kültür hayatında önemli bir yeri vardır. Bu yayın organları vasıtasıyla, ait oldukları dönemin sanat, düşünce ve kültür hayatı hakkında doğru bir kanaate sahip olunabileceği gibi hayatın net bir fotoğrafı da yine bunlar sayesinde çekilebilecektir. Ayrıca bu dergi ve gazeteler yoluyla yazar, şair, sanatçı ve ilim adamlarının geçirdikleri değişim ve gelişimler de daha bir kolay takip edilebilir hale gelir.

Geçmiş bir zaman dilimine ait bir dergi veya gazeteyi inceleyen araştırmacının önünde bazı zorluklar vardır. Herhangi bir konu veya yazar inceleniyorsa, dergi veya gazetenin tüm nüshalarının okunması ve incelenmesi hayli vakit alacaktır. Araştırmacı büyük bir mesaisini bu işe harcamasına rağmen, bazen aradığını bulamama gibi bir durumla da karşılaşabilecektir. Bu açıdan dergi ve gazete fihristleri, araştırmacının aradığı şeyin bizzat kendisine kolayca ulaşabilmesine imkan ve kolaylık sağlama yönünden önemli çalışmalardır. Osmanlı'nın son yıllarından Cumhuriyet'e geçiş dönemi, yakın tarihimizin çok önemli dönüm noktalarından birisidir. Cumhuriyet'in kurulmasında büyük

emek sarfeden şahsiyetler, Osmanlı eğitim sistemi içerisinde yetişmiş aydınlardır. Bu bakımdan yeni rejimi daha iyi anlamak için bu son dönem kültür hayatının ve bunda tesiri olmuş eser ve yazarların iyi bilinmesi gerekmektedir. Bu açıdan yazımızın konusunu teşkil eden Edebiyat-ı Umûmiyye Mecmuası (1916-1919) bu dönemle ilgili çalışma yapacaklar için bilinmesi gereken bir yayın organıdır. Makalemizin amacı, yüksek lisans tezi olarak hazırladığımız bu mecmua hakkında özet bir bilgi vermektir¹.

Üç yıl süresince yayın hayatına devam eden ve hece-aruz, eski-yeni kavgasına girmeden² Osmanlı'nın son dönemini yaşayarak, Cumhuriyet'in ilk yıllarında devlet kademelerinde önemli görevler üstlenmiş, her eğilimdeki yazar ve sanatçıya sayfalarını açarak, yüz küsur yazar, şair ve sanatçının çalışmalarına yer veren Mecmua, bu bakımdan da önemlidir.

Mecmua'da yazısı çıkan yazar ve şairlerden; Abdülfeyyaz Tevfik, Ahmet Hikmet Müftüoğlu, Mehmet Emin Yurdakul, Yusuf Akçura vb. gibi otuz kadarının, yine aynı dönem yayın organlarından *Türk Yurdu*'nda³ ve Ahmet

---

* C. Ü. İlahiyat Fakültesi Türk-İslam Edebiyatı Anabilimdalı.

¹ Bu Mecmua hakkında iki yüksek lisans tezi bulunmaktadır. Bkz. İsmet Emre, *Edebiyat-ı Umumiyye Mecmuası İnceleme ve Seçilmiş Metinler*, (CÜ, SBE, Sivas-1993); Alim Yıldız, *Edebiyat-ı Umûmiyye Mecmuası İndeksi ve Dönemin Edebi Hayatındaki Yeri*, (MÜ. SBE. İstanbul-1995).

² Hece ve aruz tartışmaları için bkz. Hasan Kolcu: *Türk Edebiyatında Hece-Aruz Tartışmaları*, Ankara-1993.

³ Bu yazar ve şairler ile yazıları için bkz. Hüseyin Tuncer, *Türk Yurdu (1911-1931) Üzerine Bir İnceleme*, Ankara-1990.

Kazım, Ahmet Saki vb. gibi yazarlardan yirmi kadarının da *Sebîlürreşad*'ta⁴ yazıları bulunmaktadır⁵.

EDEBİYÂT-I UMÛMİYYE MECMUASI (1916-1919)

21 Teşrin-i Evvel 1332 (4 Kasım 1916)'de yayın hayatına başlayan ve 3 Mart 1919'da son sayısı yayımlanan Edebiyât-ı Umumiyye Mecmuası, "Haftalık siyâsî, edebî, ilmî gazetedir" ibaresiyle, Cumartesi günleri çıkan haftalık bir mecmuadır. Sadece 108. sayısı iki gün gecikmeyle 22 şubat yerine 24 şubat pazartesi günü çıkmıştır. Celal Nuri (İLERİ)⁶'nin gözetiminde cilt ve sayı esasına göre çıkan mecmua, toplam 5 cilt ve 110 sayıdır.

Mecmua, birkaç istisna dışında 16 sayfadır. 1. sayı 24, 2. sayı 31, 3. sayı 33 sayfa, diğer sayıların tamamı ise 16 sayfadır. Mecmua'nın mes'ul müdürü ilk üç sayıda Mehmet Celalettin, 4. sayıda Celal Nuri, 5 ve 6. sayıda tekrar Mehmet Celalettin, 7. sayıdan itibaren ise Girîdî Ahmet Saki'dir. İlk üç sayısı Kanaat matbaasında, 4. sayıdan 48. sayıya kadar Orhaniye matbaasında, 49. sayıdan sonra ise, Atı matbaasında basılmıştır.

⁴ Bu yazar ve şairler ile yazıları için bkz. Abdullah Ceyhan, *Sırat-ı Müstakim ve Sebîlürreşad Mecmuaları Fihristi*, Ankara-1991.

⁵ Dönemin basını hakkında bkz. Bülent Varlık, "Tanzimat ve Meşrutiyet Dergileri" *Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, c. I, İstanbul-1985; Hıfzı Topuz, *100 Soruda Türk Basın Tarihi*, İstanbul-1986; M. Nuri İnuğur, *Basın ve Yayın Tarihi*, İstanbul-1982; Orhan Koloğlu, "Osmanlı Basını İçeriği ve Rejimi", *Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, c. I, İstanbul-1985; Vedat Günyol., "Matbuat", *İA*, c. VII; Zafer Toprak, "İkinci Meşrutiyette Fikir Dergileri", *Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, c. I, İstanbul-1985.

⁶ Hayatı hakkında bkz. Osman Bilen, *Celal Nuri İleri Hayatı, Eserleri, Fikirleri*, (AÜ İlahiyat Fakültesi Lisans Tezi) Ankara 1985; Recep Duymaz, "Celal Nuri İleri", *DİA*, c. VII, s. 242;.

Mecmuanın dış kapağında mündericat (içindekiler) kısmı bulunmaktadır. 4. sayıdan itibaren tarihler dış kapaktan verilirken, sene ve cilt numaraları her sayının ilk sayfasında verilmiştir. Ön kapağın iç, arka kapağın dış ve iç sayfasında genelde yeni çıkan veya çıkacak olan kitapların reklamları yer almaktadır.

Mecmuanın ilk üç cildi 25'er sayı, 4. cildi 13 ve 5. cildi 22 sayıdır. 1. cildin sonunda bir fihrist bulunmaktadır. 2 Haziran 1917'de çıkan 31. sayıdan sonra yayımına üç ay ara veren mecmua, ikinci yayın dönemine 8 Eylül 1917'de çift numara ile 32-1 şeklinde tekrar başlamıştır. 76. Sayıdan sonra yeniden tek numaraya dönmüştür. İlk cildi toplam 432 sayfa olan mecmuanın, 2. cildine tekrar 1. sayfadan başlanılmış ve son sayıya kadar devam edilmiş olup, bu kısım da 1406. sayfada sona ermiştir. Böylece Mecmua toplam 1838 sayfadan ibarettir.

Mecmua fotoğraf yönünden zengin değildir. 23. sayıda Mahmut Esad Bey'in ve 29. sayıda Cevat Rüşi'nin birer fotoğrafı ile "Romanya ve Romanyalıların Secâyâ-yı Milliyesi" isimli yazıda verilen Romen köylüleri ve çobanlarına ait resimler dışında resim yoktur.

Bazı yazılarda konu başlıkları (Kısa Hikâye, Siyaset, Eski Osmanlı Askerliği, Tenkit...) verilmiştir. Mündericat (içindekiler) kısmında yer alan bazı şiirlerin sonunda bazen "şiir", bazen "kıta" şeklinde açıklamalara yer verilmektedir.

İlk sayıdan itibaren iç kapakta "Hey'et-i Hâmiye ve Kalemimiz" başlığıyla yazar kadrosu bulunmaktadır ve bu durum 62. sayıya kadar devam etmektedir. 63. sayıdan itibaren yazar kadrosu verilmemiştir. 4. sayıda bu isimler şu şekilde yer almaktadır:

Şehzâde-i Hısâl Devletlü Necâbetlü Abdülmecid Efendi Hazretleri

Abdülhak Mihrünnisa Hanım

Nigar Hanım

Washington Sefir-i Kebiri Ahmet Rüstem Bey, Ahmet Refik Bey, Ahmet Saki Bey, Ahmet Haşim Bey, Mısır Fevkalâde Komiser Vekili İs-

mail Hakkı Bey, İsmail Subhi Bey, Celal Nuri Bey, Cenab Şehabeddin Bey, Cevat Rüşdi Bey, Reşat Nuri Bey, Süleyman Nesib Bey, Süleyman Nazif Bey, Sabah Ser-muharriri Salih Bey, Abdülcebbar Dehlevî Efendi, Abdülhak Hamit Bey, Abdülhak Şinasi Bey, Faik Ali Bey, Macid Şevket Bey, Mehmet Emin Bey, Mehmet Ali Tevfik Bey, Mehmet Ali Aynî Bey, Mahmut Esat Efendi, Sâbık Sefîr-i Kebîr Yusuf Ziya Paşa, Yusuf Râzî Bey.

62. sayıda, yukarıdaki isimlerin dışında şu isimler de yer almaktadır:

Fatma Aliye Hanım, Haydarızâde İbrahim Efendi, Tahsin Nahit Bey, Samizâde Süreyya Bey, Hüseyin Daniş Bey, Hüseyin Rahmi Bey, Reşat Fuat Bey, Rıza Tevfik Bey, Samih Rifat Bey, Sami Paşazâde Sezai Bey, Ali Ekrem Bey, Ali Emiri Efendi, Ali Naci Bey, Faik Ali Bey, Mehmet Zeki Bey, Muhsin Naim Bey, M. Rüşdi Bey.

Yazar kadrosu içerisinde gösterilenlerden bazılarının mecmuada hiçbir yazısına tesadüf edilmemektedir. Örneğin kadroda yer alan isimlerden; M. Ali Aynî, Ahmet Haşim, Abdülhak Şinasi gibi yazarların mecmuada hiç bir yazısı bulunmamaktadır. Bu isimlerin dışında, yazı veya şiirleri yayınlanan bazı isimler vardır ki, muhtemelen bunların bir çoğu Mecmuanın okurlarıdır. Çünkü, yazarların hayat hikayelerini araştırırken bu isimlere kaynaklarda rastlamadık.

MUHTEVA ÖZELLİKLERİ

Mecmua, üç ay kapanması istisna edilirse, 110 hafta boyunca yaklaşık üç yıl yayın hayatına devam etmiştir.

Yüzden fazla yazar ve şaire sayfalarını açan Mecmua'da, edebiyat başta olmak üzere hemen her alanda yazılar yayımlanmıştır. Mecmua'da yer alan edebî türlerin sayısı itibariyle büyük bir bölümünü ise şiirler oluşturmaktadır.

Savaşla ilgili haberler, tarih, siyaset ve fenle ilgili yazılar da Mecmua'da büyük bir yekun tutmaktadır.

Zengin yazar kadrosuna rağmen, başta Celal Nuri olmak üzere, Gustave Le Bon'dan yaptığı çevirilerle Giridi Ahmet Saki, bir çiçek edebiyatı oluşturan yazılarıyla Cevat Rüşdi⁷, fenle ilgili yazılarıyla Abdülfeyyaz Tevfik ve şiirleriyle mecmuanın kadrolu şairi diyebileceğimiz Faik Ali dergiyi ayakta tutan kişilerdir. Ne gariptir ki, bu isimlerden Ahmet Saki hakkında kaynaklarda herhangi bir bilgiye rastlanılmamaktadır.

Enver Paşa'nın "Türklerin Menşesine Dair" ana başlıklı yazıları⁸, Amedî Mehmet Sait Galip Paşa'nın, 9-15. sayılar arasında yayımlanan "Fransa Sefâretnâmesi"⁹ ile Süleyman Nazif'in, 50. sayıdan başlayarak 63. sayıya kadar fasılasız devam eden ve 72. sayıda sona eren "İran Edebiyatının Edebiyatımıza Tesiri" adlı incelemesi de önemli yazılardandır.

"Tarih-i Harb", "Haftalık Tarih-i Harb" ve "Haftalık Tarih-i Harb ve Siyaset" başlıklarıyla verilen ve I. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar devam eden yazılar ise bu savaşın gazetelere nasıl yansıdığını görmek açısından, konuyu inceleyecek araştırmacılar için önemli bir vesikadır.

Rıza Tevfik ile Samih Rifat arasında Âti Gazetesi'nde başlayıp, Mecmua'da devam eden Zerdüşt'ün Türk mü yoksa İranlı mı olduğuna dair polemik de dikkate değer yazılardandır.

Celal Nuri hemen her sayıda, çok farklı konularda yazılar kaleme alarak, aynı zamanda Mecmua'nın yayın politikasını da belirlemiştir. "İcmâl-i

---

⁷ Cevat Rüşdi'nin bu yazıları Nazım Hikmet Polat tarafından yayımlanmıştır. Bkz. Nazım H. Polat: "Cevad Rüşdü -Çiçek Edebiyatı Üstadı-" *Türklük Bilimi Araştırmaları*, sayı: 4, Sivas, 1997.

⁸ Bu yazılar Tarih ve Toplum dergisinin 1-6. (Ocak-Haziran 1984) sayılarında Ayşe Şen tarafından çevirime yazı ile yayımlanmıştır.

⁹ Galip Paşanın bu sefaretnamesi ve diğer Osmanlı sefaretnameleri için bkz. Faik Reşit Unat: *Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnâmeleri*, Ankara-1968.

Efkar” üst başlığı ile yayınladığı yazılarla Mecmua’yı yönlendirmiştir. Gerektiğinde tenkitlere cevap vermiş ve tür bakımından eksikliği hissedilen konularda yazılar yazmıştır. Örneğin; Mecmua’da bulunan tiyatro ile ilgili az sayıda ki yazılardan biri ile yine az sayıdaki hikayelerden üçü Celal Nuri’ye aittir.

Mecmua’da, yayın politikası ile ilgili müstakil iki yazı bulunmaktadır. Celal Nuri tarafından kaleme alındığını düşündüğümüz yazılardan ilki “Besmele”¹⁰, ikincisi ise “İcmâl-i Efkar”dır¹¹.

Bu yazılardan ilkinde, savaşın yeni bir devir açtığı belirtilerek, Mecmua’nın gayesinin; İslâmî esaslara ve Türk ahlakına bağlı kalmak şeklinde olacağı ifade edilmektedir. İkinci yazıda ise; Mecmua’nın matbuat içinde önemli bir yere geldiği ve yayın politikasının aynı şekilde devam edeceği söylenmektedir.

Celal Nuri’nin şahsında belirlenen yayın politikasında zaman zaman bazı değişiklikler dikkati çekmektedir. İlk sayılarda biraz “Garpçı” bir tavır sergilenirken¹², bir başka yerde garpçılara karşı çıkılmaktadır¹³. Savaşın bitmesi üzerine ise, Fransa’nın bizim ezeli dostumuz olduğu söylenecektir¹⁴.

Yine ilk başlarda, Savaş bir kurtuluş olarak görülürken, son sayılara doğru bu savaşın halkı mahvettiği¹⁵ ve bu savaşa girmekle hata edildiği söylenerek, Wilson Prensipleri’nin kabul edilmesi gerektiği ifade edilecektir¹⁶.

Celal Nuri; Ziya Gökalp gibi bir fikir adamımız olmasından dolayı memnunluk duymakta fakat, fikirlerini beğenmemekte ve Türkçülere karşı

¹⁰ Bkz. sayı: 1, 21 Teşrin-i Evvel 1332, s.1-2.

¹¹ Bkz. sayı: 38-7, 20 Teşrin-i Evvel 1917, s.193.

¹² Celal Nuri, “Taam Etmek Fen ve Sanatı”, sayı: 8, 10 Kanun-ı Evvel 1332, s.149.

¹³ Celal Nuri, “Avrupa Bizi Nasıl Biliyor”, sayı: 42-11, 17 Teşrin-i Sani 1917, s.257.

¹⁴ Celal Nuri, “Fransa’nın Zaferi”, sayı: 108, 24 Şubat 1919, s.1361.

¹⁵ Ahmet Saki, “Sükna Kanunu ve Tatbikatı”, sayı: 104, 25 Kanun-ı Sani 1919, s.1297.

¹⁶ Ahmet Saki, “Dün, Bugün, Yarın”, sayı: 96, 30 Teşrin-i Sani 1918, s.1165.

çıkılmaktadır. Türkçülük tabirine karşı olan yazar, bütün benliğiyle Türk olduğunu¹⁷, Müslüman; Arapça ve Farsça ile Batı malzemelerine dayalı irfana sahip Avrupalılar olduğumuzu¹⁸, Nef'î ve Fuzuli'yi milli kabul etmemenin yanlışlığı gibi, Batı'dan aldığımız trajedi ve komedi gibi türlerin de gayr-i milli kabul edilemeyeceğini söyleyerek, her fikrin serbest bir biçimde ifade edilebilmesi gerektiğini ifade eder¹⁹.

Yine Celal Nuri'nin, Ernest Renan'ın İslam dininin gelişmeye engel olduğu görüşüne karşı kaleme aldığı ve 88-91. sayılar arasında yer alan, "İslamiyet Mani-i Terakkî midir?" başlıklı yazısı, Renan'a karşı yazılan en önemli müdafanemedir.

Mecmua'da yayınlanan şiirlerde, hem hece hem de aruzla yazılanlara yer verildiği gibi sonnet tarzı ve serbest vezinle yazılanlara da yer verilmiştir. Hece-Aruz tartışmasında aruz tarafı tutulmasına rağmen, heceye de karşı çıkılmayacaktır²⁰.

Müslüman ülkelerle bağların kuvvetlendirilmesine yönelik yazılar da yayınlanmıştır. Farsça olarak verilen "Osmânî ve İran"²¹ başlıklı yazı, iki ezeli rakibin arasındaki buzların çözülmesi için atılan bir adımdır. "Çin Müslümanları ve Çinde İslâm İhtilalleri"²² ve "Habeşistan Milletleri"²³ başlıklı yazılar da bu kabildendir.

---

¹⁷ Celal Nuri, "Türkçülük ve Halkçılık", sayı: 67-36, 11 Mayıs 1918, s. 665.

¹⁸ Celal Nuri, "Kıt'amız", sayı: 66-35, 4 Mayıs 1918, s. 645.

¹⁹ Celal Nuri, "Hakk-ı Mazi, Hakk-ı Hal, Hakk-ı İstikbal", sayı: 65-34, 27 Nisan 1918, s. 625.

²⁰ Celal Nuri, "Rıza Tevfik ve Faik Ali Beylere", sayı: 62-31, 6 Nisan 1918, s.577.

²¹ Hacı Mirza Yahya, "Osmânî ve İran" sayı: 7, s. 131.

²² Elisee Reclus, "Çin Müslümanları ve Çinde İslâm İhtilalleri", sayı: 14, 21 Kanun-ı Sani 1332, s. 253; sayı: 15, 28 Kanun-ı Sani 1332, s. 268.

²³ İsimsiz, "Habeşistan Milletleri", sayı: 18, 3 Mart 1917, s. 317; sayı: 19, 10 Mart 1917, s. 332.

Zengin bir yazar kadrosuna sahip olan Mecmua; çok farklı görüşlere sahip olan ve değişik edebî akımlar içerisinde yer alan yazar ve şairleri etrafında toplamayı başarmıştır.

Hece ile yazan Türkçü Mehmet Emin (YURDAKUL), İslamcıların Ce-rîde-i Sûfiyye'sinde yazılar yayınlayan hececi Rıza Tefik (BÖLÜKBAŞI), Fecr-i Âtî'nin önemli şairi Faik Ali (OZANSOY), Beş Hececiler'den Faruk Nafiz (ÇAMLİBEL) ve Halid Fahri (OZANSOY), ferdiyetçi Abdülhak Hamit (TARHAN), Servet-i Fünuncu Cenap Şehabettin ve eski edebiyat taraftarı Ali Emiri Efendi gibi genç-yaşlı bir çok şair ile Reşat Nuri (GÜNTEKİN), Hüseyin Rahmi (GÜRPINAR), İsmail Hami (DANIŞMENT), Sami Paşazâde Sezai, Süleyman Nazif gibi bir çok araştırmacı ve yazar Mecmua'da yer almıştır.

Dönemin hanım yazarlarının tamamına yakını; başta Nigar Hanım olmak üzere, Abdülhak Mihri'nisa, Emine Semiye, Fatma Aliye, Leyla Hanım ve Şükufe Nihal gibi isimler de Mecmua'nın yazarları arasındadır.

Mısır ve Azerbeycan gibi yerlerden yazılar gönderilmesi Mecmua'nın buralara kadar ulaştığını ve takip edildiğini göstermektedir.

SONUÇ

Edebîyat-ı Umûmiyye Mecmuası yüz on haftalık yayın hayatı boyunca istikrarlı bir çizgi tutturarak, haftalık olmasına rağmen hemen her konuda ve edebiyatın değişik türlerinde yazılar neşretmiştir. Bugün bile eserlerini zevkle okuduğumuz, dönemin tanınmış edebiyatçıları ve bilim adamlarına sayfalarını açarak, zengin ve çok renkli bir yazar kadrosu oluşturmuştur. Düşünce alanında Türkçü, İslamcı, Osmanlıcı veya Batıcı olsun her yazar kendini Mecmua'da ifade etme imkanını bulmuştur.

Mecmua, taraf olma yada kendi gibi düşünmeyene hayat hakkı tanıma gibi bir politika izlememiş, kısır çekişmelerden de olabildiğince uzak durmuştur. Bir dergi etrafında toplanarak yeni bir edebiyat akımı oluşturmanın sık rastlandığı bir dönemde çıkmasına rağmen, farklı edebiyat ve fikir grupları içinde yer almış olan kişileri, yeni bir topluluğa ad olmadan etrafında toplaya-

bilmiştir. Hece ile aruz, İslamcı ile Batıcı, ferdiyetçi ile toplumcu aynı mecmuanın sayfalarını paylaşmıştır. Bir yanda Milli edebiyatla ilgili yazılar yayınlanırken²⁴, diğer yanda Fatih Sultan Mehmet'in bir gazeli yayınlanabilmiştir²⁵. Mecmua, şiirde vezin ve şekle değil içeriğe önem vermiş ve böylece her hangi bir edebiyat topluluğunun yayın organı olmadığını göstermiştir.

Türkçü bir yayın organı olarak gösterilmesine rağmen²⁶, Celal Nuri'nin "Osmanlılardan Evvel"²⁷ başlıklı yazılarında, Müslüman olmadan önce Türklerin medeni olmadıkları ve hatta medeniyet değerlerini yok eden, barbar ve çapulcu topluluklar oldukları yolundaki ifadeleri, dönemin Türkçüleri tarafından tepkiyle karşılanmış ve Mecmua bu sebeple yayınına üç ay ara vermek zorunda kalmıştır. Bu durum, derginin her hangi bir fikir topluluğunun da yayın organı olmadığını göstermektedir.

İran, Hindistan, Habeşistan ve Çin müslümanları ile ilgili yazılar, Mecmua'nın farklı bilim sahaları ile edebiyat ve düşünce topluluklarını bünyesinde toplama amacının daha geniş bir coğrafyayı kapsadığı fikrini kuvvetlendirmektedir. Bu coğrafya sadece müslümanların yaşadığı coğrafya da değildir. Fransa, Amerika ve Japonya da bu alanın içinde yer almaktadır.

İttihat ve Terakki saflarında yer almış şahıslarla, İtilaf ve Hürriyet taraftarları da Mecmua'nın renkleri içindedir. İttihatçıların ülkeyi savaşa sürüklemeleri eleştirilirken, savaş sonrasında İttihat ve Terakki'ye üyelikten başka hiçbir suçu olmayan insanların, suçlu olup olmamasına bakılmaksızın toplanı-

---

²⁴ Bkz. Kozanzâde Cenab Muhiddin, "Milli Edebiyat Hakkında", sayı: 73, 22 Haziran 1918, s. 806; sayı: 75, 6 Temmuz 1918, s. 840.

²⁵ Bkz. Fatih Sultan Mehmet, "Gazel", sayı: 53, 2 Şubat 1918, s. 434.

²⁶ *Ana Britannica Ansiklopedisi*, c. XI, s. 75.

²⁷ Bkz. Celal Nuri, "Osmanlılardan Evvel", sayı: 30, 26 Mayıs 1917, s. 68; sayı: 31, s. 85.

larak, tutuklanılmalarına da karşı çıkılacaktır²⁸. I. Dünya Savaşı yıllarında ortaya çıkan ve günümüzde de güncelliğini koruyan Ermeni Meselesi de Mecmua'nın son sayısında yerini almaktadır. Bu yazıda Ermenilerin Türklere karşı yapmış oldukları katliamlar ve Avrupa'da yaptıkları aleyhte propogandadan bahsedilmektedir²⁹.

İslami değerlere ve Türk ahlakına bağlı fakat Batıya açık bir görünüm sergileyen Mecmua, her fikre sayfalarını açarak, her eğilimi etrafında toplamayı başarabilmiş bir yayının organıdır. Farklı düşüncelere sahip yüz küsur şair, yazar, bilim ve fikir adamından oluşan yayın kadrosuyla örnek bir dergidir. I. Dünya Savaşı'nın getirmiş olduğu maddi ve manevi bir çok sıkıntı ile dergi ve kitap basacak kağıt bulmada yaşanan zorluklara rağmen, düzenli olarak üç yıl kadar yayının hayatında kalmış, dönemin önemli yayının organlarından birisidir.

---

²⁸ Celal Nuri, "Tevkifâta Dair Mütâlâa-ı Şahsiyyem", sayı: 106, 8 Şubat 1919, s. 1329.

²⁹ Giridî Ahmed Saki, "Mîzân-ı Adalet Birdir", sayı: 110, 8 Mart 1919, s.1391.